

4. Пушенко С.Л. Идентификация факторов профессионального риска в повышении эффективности организации охраны труда на предприятиях стройиндустрии / С.Л. Пушенко // Научный вестник Воронежского ГАСУ. Сер. Строительство и архитектура. – 2012. – № 1 (25). – С. 211-217.

5. Системи управління гігієною та безпекою праці. Вимоги: ДСТУ ОHSAS 18001:2010 (OHSAS 18001:2007, IDT). – [Чинний від 01.01.2011 р.]. – К.: Держспоживстандарт України, 2011. – 20 с.

6. Система управління безпекою та гігієною праці. Основні принципи виконання вимог OHSAS 18001 ДСТУ-П OHSAS 18002:2006 (OHSAS 18002:2000, IDT). – [Чинний від 07.01.2007 р.]. – К.: Держспоживстандарт України, 2007. – 45 с.

7. Новак І.М. Формування сучасної системи професійної безпеки та охорони праці в Україні / І.М. Новак, Н.І. Котова // Демографія та соціальна економіка. – 2011. – № 1. – С. 110-117.

8. Томаков М.В. Построение эффективной системы управления охраной труда и промышленной безопасности корпорации в рамках системного подхода / М.В. Томаков // Известия Юго-Западного государственного университета. – 2012. – №4 (43), ч.2. – С.177-180.

Надійшла до редакції 26.11.2014 р.

Я.А. Жаліло, к.е.н.

ІНСТИТУЦІАЛІЗАЦІЯ ДІЛОВИХ КОМУНІКАЦІЙ ЯК ШЛЯХ ДО ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ

Реалізація економічної політики держави в ринковій економіці традиційно здійснюється виходячи з припущення про раціональність поведінки приватних економічних

© Я.А. Жаліло, 2014

суб'єктів. Передбачається, що держава, будучи позбавленою можливості прямого адміністративного впливу на дії підприємств, впливає на зміни основних макроекономічних параметрів, що у свою чергу модифікує економічне середовище, яке є джерелом інформації для прийняття приватними суб'єктами управлінських рішень. Отже, саме раціональність цих суб'єктів є ключовою критичною точкою, від якої залежить ефективність реалізації цілей та завдань економічної політики держави. Важливість врахування цього чинника особливо дається взнаки щодо реалізації стратегічно орієнтованих складових політики держави, серед яких, поза сумнівом, визначальна роль належить промисловій політиці.

Отже, відновлення дієвості промислової політики в Україні, що набуває особливої актуальності у процесі підготовки до імплементації положень Угоди про асоціацію між Україною та ЄС і наступної реалізації позитивного потенціалу членства, передбачає включення до числа напрямів такої політики сприяння розвитку раціональних, стратегічно орієнтованих приватних економічних суб'єктів, які можуть стати належними реципієнтами сучасних інструментів промислової політики держави.

Дієздатність приватних суб'єктів економічних стратегій має витікати з безпосередньої оцінки ними стану економічного середовища та прийняття на базі цієї оцінки оптимальних стратегічних і тактичних рішень. Між тим невпинне посилення потужності інформаційних потоків, яке супроводжується наростанням асиметричності доступу до інформації, вельми утруднює раціональні дії суб'єктів господарювання навіть у збалансованих економіках. Як доводить О.Носова, за умов асиметричності чи неповноти інформації поведінка економічних суб'єктів не лише є обмежено раціональною, але й може набувати недобросовісного характеру [1, с. 18].

Американський дослідник, прибічник теорії “обмеженої раціональності”, Г. Саймон зазначає: “Здатність людського розуму формулювати та вирішувати складні проблеми навряд можна порівняти за рівнем з проблемами, вирішення яких не-

обхідне для об'єктивно раціональної поведінки в реальному світі" [2, с. 71]. До концепції «обмеженої раціональності», за якої економічні суб'єкти є раціональними лише в міру своїх можливостей, схиляється також О.Вільямсон [3, с. 7].

Важливою складовою сприяння раціональності економічних суб'єктів є і раціональна поведінка уряду. Вона полягає в застосуванні ним прозорих, зрозумілих приватним суб'єктам заходів, які логічно випливають із ситуації, що склалася, і перебувають у руслі проголошеної концепції економічної стратегії. Проте при прогнозуванні поведінки уряду варто здійснювати поправку на раціональність (адекватність) дій самого уряду. На думку А.Олійника, нераціональність дій останнього може бути викликана: нездатністю органів влади оволодіти «правилами гри», наданням пріоритету лише одній сфері цілей (наприклад, отримання електоральних переваг) або отриманням першості групових інтересів над загальнонаціональними [4, с. 40]. Інституційна криза, у якій Україна перманентно перебуває з 2005 р., поглиблює внутрішні суперечності дій держави у сфері економічної політики.

Проблеми узгодження діяльності держави і бізнесу торкалися чимало українських та зарубіжних дослідників. Зокрема, їхня увага концентрувалася на питаннях, пов'язаних з відстоюванням представниками бізнесу своїх інтересів при розробці та провадженні державою регуляторної політики [5], з відносинами у сфері соціальної відповідальності бізнесу [6]. Автори доходять висновків про необхідність розбудови інституційних механізмів впливу бізнесу на державні рішення у сфері економічної політики [7] та про потребу поширення соціальної активності підприємств [8]. Водночас поки що бракує інтегративного підходу, який дозволив би пов'язати у єдину систему стосунки між органами державної влади, представниками бізнесу та складовими громадянського суспільства й поєднати їх із процедурами реалізації цілей і завдань економічної політики держави.

Перехід від ідеології протистояння влади, громадянина і бізнесу до партнерських стосунків на основі взаємної вигоди

знімає, на думку Дж.Стігліца, низку обмежень щодо державної політики [9]. Аналізуючи пріоритетні напрямки соціально-економічних трансформацій у країнах з перехідною економікою, Дж.Стігліц ще наприкінці минулого століття наголошував: «У центрі уваги повинна бути не відмова від держави чи її ослаблення, а зміна курсу уряду, з установленням різноманітних партнерських зв'язків між державним і приватним секторами» [10, с. 11]. Залучення підприємців до прийняття економічних рішень та вироблення державної економічної стратегії надає можливість реалізовувати найсприятливішу для розвитку національного виробництва та бізнесу економічну політику. За формулюванням А.Вебера, «державна повинна сприяти виправленню «провалів ринку», а приватний сектор та громадянське суспільство повинні бути спроможні сприяти виправленню «провалів політики» [11, с. 113]. На необхідності та важливості формування нових партнерських відносин держави, суспільства і бізнесу наголошує й академік НАН України В.Геєць [12].

Метою статті є дослідити основні сучасні тенденції еволюції взаємовідносин між державою і бізнесом в Україні та сформулювати пропозиції складових політики інституціоналізації ділових комунікацій.

Оптимізація процесів отримання та опрацювання ринкової інформації і просування на цій основі до узгодження та консолідації інтересів різних ділових угруповань, приватних та загальнонаціональних інтересів традиційно реалізуються внаслідок формування відповідних інститутів. Посилення невизначеності дедалі відчутніше відбивається на вартості та якості процесів відтворення економічних суб'єктів у зв'язку зі зростанням їх транзакційних витрат на її подолання, а отже, зміцнює попит на інститути узгодження інтересів. За очевидної неефективності офіційних інститутів у вирішенні завдань зниження транзакційних витрат закономірним є процес активізації «неформальних» інститутів, серед яких найпростішими, а отже найжиттєздатнішими, є тіньова економіка та корупція. Пронизуючи практично усі сфери соціально-економічної сис-

теми, вони фактично перебирають на себе частину функцій органів державного управління з координації групових інтересів. Користуючись методологією, запропонованою Д. Нортон, можна стверджувати, що ці інститути виграють конкуренцію з державою у виконанні функцій зниження трансакційних витрат за рахунок своєї вищої ефективності.

Альтернативою тінізаційно-корупційним механізмам є становлення системи прозорих недержавних інститутів на основі об'єднання підприємницьких спільнот, що сприяють оформленню корпоративних інтересів економічних суб'єктів, їхньому доведенню до органів, що приймають рішення, та забезпеченню зворотного зв'язку між об'єктами і суб'єктами державної економічної політики завдяки налагодженню сталих комунікацій. Такі громадські об'єднання дозволяють ввести у певні конструктивні рамки конфлікти, які неодмінно виникають у взаємовідносинах суб'єктів підприємницької діяльності з органами державної влади, між собою чи із споживачами, працівниками тощо.

Інституціоналізація комунікації підприємницьких спільнот є взаємовигідним процесом. Як зазначають фахівці Світового банку, уряди, які прислуховуються до приватного сектору, більш здатні виробити працюючі реформи, а підприємці, які розуміють, чого уряд прагне досягти за допомогою реформ, скоріше їх приймуть та підтримають [13, с. 4]. Для економічних суб'єктів корпоратизація їхнього інтересу – засіб підвищення його економічної сили, ступеня вираженості, кваліфікованості в оцінках та виборі пріоритетів, а отже, дієвості самих стратегій. У такий спосіб спрощується завдання і для держави – відбувається агрегування об'єктів державної політики, форма вираження їх інтересів стає конструктивнішою та кваліфікованішою, реакція на вплив – передбачуванішою. Поширення серед дослідників набуває категорія «соціальний капітал» – «сукупність діючих... норм (правил) та організацій, які дозволяють соціальним групам і суспільству в цілому організувати своїх членів для вирішення спільних... завдань» [14, с. 69]. Використання терміна «капітал» показове, оскільки на-

голошує на дієвій ролі комунікаційних інститутів у створенні нової вартості.

На додачу прозора інституційна консолідація приватних суб'єктів посилює громадський попит на усталення норм їх поведінки, відтак – реформування правової сфери, яке легітимізуватиме встановлені шляхом громадянських угод норми. Бізнес реально потребує діяльності держави як «арбітра», який модерує ліберальне економічне середовище з метою долання негативних екстерналій.

На хвилі «деолігархізації» економіки досить часто лунають думки щодо необхідності повного «відокремлення» суб'єктів приватних стратегій від держави та досягнення їх індиферентності щодо впливу на політику держави. Між тим досягнення цієї цілі непродуктивне, а за умов притаманних економіці України високого рівня невизначеності та інституційної нестабільності – й неможливе. Має бути поставлене завдання встановлення сучасних демократичних форм співпраці держави та бізнесу як підґрунтя консолідації інтересів, запобігання можливим конфліктам та формування системи зворотного зв'язку щодо успішності політики держави.

Формування мультиполярної політичної системи, яка базується на постійному балансуванні влади та опозиції, жорсткій політичній конкуренції, системі стримувань і противаг між гілками влади та коаліційних принципах формування виконавчої влади, що розпочалося внаслідок політичної кризи початку 2014 р., суттєво знижує ефективність лобіювання корпоративних інтересів на підґрунті непрозорих домовленостей, будь-яких форм випробуваної раніше «приватизації влади». Забезпечення ефективності взаємодії держави та приватних суб'єктів потребує ефективної інституціалізації комунікацій держави і бізнесу, за якої центральним посередником у їхній взаємодії стають громадські об'єднання – союзи і асоціації підприємців. Така інституціалізація створює підґрунтя для ведення *національного економічного діалогу*, під яким ми розуміємо процес стійкої взаємодії між суб'єктами владних повноважень, суб'єктами економічної діяльності та організаціями

громадянського суспільства небізнесового спрямування у процесі розробки й ухвалення рішень соціально-економічної політики [15, с. 5].

Нині в Україні вже наявні певні складові економічного діалогу, проте він досі не набув належного рівня та цілісності. Найрозвиненішою формою діалогових відносин економічних суб'єктів є соціальний діалог у рамках соціального партнерства, який здійснюється між Кабінетом Міністрів, Федерацією роботодавців, спільним представницьким органом професійних спілок України. Проте через недосконалість механізму соціального діалогу й відсутність політичної волі сторін останнього брати на себе широку відповідальність на сьогодні цей інструмент не можна вважати достатньо ефективним. З нашої точки зору, провідною причиною обмеження його дієвості є надмірне звуження предмета діалогу, який не виходить за рамки соціально-трудова відносин.

Підвищення дієвості соціального діалогу можливе в разі охоплення ним більш широкого спектра питань, які стосуються стратегічних орієнтирів розвитку вітчизняного бізнесу, зокрема цілей та аспектів промислової політики, усвідомлення тісного зв'язку цього розвитку з умовами і результатами трудової діяльності його працівників, а відтак – долучення учасників соціального діалогу до обстоювання спільних з бізнесом інтересів у діалозі з державою. Таким чином, відбуватиметься поступова еволюція від соціального до економічного діалогу, яка супроводжуватиметься розширенням кола учасників діалогу та охоплених ним питань.

Показовою є розроблена Комітетом з корпоративної відповідальності Асоціації менеджерів Російської Федерації офіційна позиція щодо інтересів бізнесу в діалозі та взаємодії з державою. Серед таких інтересів, на думку членів Асоціації:

розвиток бізнесу згідно з довгостроковою стратегією розвитку національної економіки;

гарантування державою мінімізації ризиків підприємництва, в тому числі нефінансових;

удосконалення законодавчої бази ведення бізнесу та передбачуваність її змін;

участь бізнесу в державній системі розвитку економіки та задоволення потреб суспільства на принципах «рівних можливостей і рівної відповідальності» без надмірного втручання держави в діяльність підприємницьких структур;

розробка системи заходів щодо розвитку ринку праці, якості трудових ресурсів, подолання дефіциту робітничих кадрів;

підвищення прозорості діяльності державних та місцевих органів управління щодо стимулювання бізнесу до участі в соціальних програмах, цільового використання коштів, які добровільно спрямовуються бізнесом на розвиток суспільства;

участь компаній та ділових об'єднань у розробці національних стратегій за міжнародними зобов'язаннями держави в частинах щодо трудових відносин, здоров'я працівників, корпоративної соціальної відповідальності тощо [16, с. 8].

При достатній визначеності суб'єктів економічного діалогу з боку держави, якими є органи державної влади, забезпечення репрезентативності суб'єктів з боку бізнесу досі залишається проблемою. Незважаючи на активний розвиток громадських об'єднань підприємців в Україні, вони поки що не утворили мережі, необхідної для узгодження корпоративних інтересів та формування відносин трипартизму й соціального партнерства як підвалин громадянської злагоди у суспільстві. Значна кількість громадських об'єднань підприємців є фактично елітарними угрупованнями, які вирішують вузькогрупові цілі, часто суто політичного характеру, та не створюють належного загального середовища захисту інтересів підприємництва (тобто інституційна за формою модель комунікації є олігархічною за суттю). Підприємства, які не увійшли до таких політико-економічних «холдингів», опиняються перед необхідністю протистояння політиці держави, і саме цьому завданню підпорядковано діяльність їхніх об'єднань.

Інституціоналізація партнерських стосунків влади та бізнесу має відбуватися через діяльність Ради підприємців при Ка-

бінеті Міністрів України, громадських рад при міністерствах і відомствах, організацію спільних представництв центральної влади та бізнес-асоціацій у регіонах України. При цьому взаємодія недержавних інституцій з органами державної влади в центрі і на місцях повинна бути закріплена відповідними нормативними актами та належним чином інституціалізована.

Забезпечуючи постійний моніторинг державної політики з метою виявлення точок її неузгодженості із процесами економічного відтворення приватних суб'єктів, громадські об'єднання підприємців здійснюють «демонополізацію» процесу прийняття рішень у сфері економічної політики. Спираючись на зазначені об'єднання, органи влади матимуть змогу одержувати оперативну інформацію про стан національної економіки, її галузей і потреби приватних суб'єктів, делегувати підприємницьким об'єднанням певні права на реалізацію заходів державної економічної політики, повноваження щодо економічної експертизи інвестиційних проектів, економіко-правового аналізу проектів законів та постанов уряду, виявлення проявів недобросовісної конкуренції, вироблення проектів рішень органів влади з відповідних питань тощо. Це дозволить не лише скоротити шлях, який проходять управлінські рішення у владній ієрархії, але й зменшити відповідні статті витрат державного бюджету. Продуктивним може бути перехід до надання певної частини державної підтримки, зокрема малого підприємництва, інноваційного бізнесу тощо, через галузеві та регіональні самоврядні асоціації. Останні можуть відігравати роль поручителів щодо своїх членів при отриманні кредитів, надавати підприємствам рекомендації, виступати суб'єктами сертифікації чи ліцензування.

Отже, перед інституційною політикою держави у сфері забезпечення інституціалізації комунікацій держави та бізнесу стоять важливі завдання:

відновити у повному обсязі діяльність громадських рад при міністерствах і відомствах, забезпечити прозорість їх функціонування, унормувати розширення повноважень;

нормативно врегулювати вимоги до структури та статусу самоврядної організації, якій може бути делеговано виконання певних функцій галузевого регулювання, створити правову базу та розпочати процес такого делегування;

сформувати дієвий механізм громадського контролю з боку об'єднань підприємців над розробкою, прийняттям та виконанням рішень органів державної влади усіх рівнів, на систематичній основі залучати об'єднання підприємців до вироблення рішень, які перебувають у рамках їхньої компетенції. При цьому перелік залучених об'єднань має бути якомога ширшим, а процес спільної роботи – відбуватись максимально відкрито;

створити нормативно-правову базу для дії механізму цивілізованого лобіювання бізнесом власних інтересів;

підтримувати організаційними та інформаційними засобами ведення громадськими об'єднаннями підприємців відкритого суспільного діалогу з актуальних соціально-економічних проблем, які потребують нагального розв'язання, та з приводу стратегії суспільного розвитку;

запровадити податкові та інші стимули щодо діяльності з надання громадськими об'єднаннями підприємців ділових послуг, стимулювати розширення асортименту таких послуг та кола їхніх споживачів.

Формуванню цивілізованих механізмів впливу громадянських інститутів на рішення уряду й узгодження інтересів сприятиме забезпечення кваліфікованості учасників громадянського суспільства, які повинні вміти коректно оцінити перспективи політики, що пропонується урядом, надати рекомендації, які є об'єктивно прийнятними, враховують закономірності поточної макроекономічної ситуації і виражені в категоріях, що відбивають обрану державою стратегію. Таким чином, складовою політики розвитку комунікаційних інститутів є удосконалення інструментів комунікації з широкими колами пересічних громадян, які уможливають проведення спеціальної інформаційної політики, спрямованої на формування адекватного бачення ситуації в економіці та перебігу реформ в

українському суспільстві, поширення правдивої інформації про події в Україні для світової спільноти. Цьому сприятимуть:

реалізація в різних цільових спільнотах спеціалізованих освітніх програм для підвищення обізнаності щодо закономірностей функціонування економіки, становища в економіці України, суті економічних реформ;

впровадження у ЗМІ широкої інформаційної кампанії щодо роз'яснення змісту реформ, орієнтованої на конкретні цільові групи бенефіціаріїв, розкриття потенційних переваг функціонування за нових умов для підприємств, які є потенційно чи реально конкурентоспроможними;

надання на урядовому рівні відвертого та неупередженого прогнозу розвитку економічної ситуації в Україні, розкриття потенційних загроз збереження нереформованого стану для галузей та підприємств, які не в змозі, з тих чи інших причин, відповідати вимогам, що змінюватимуться;

створення спеціалізованих інформаційних груп при профільних міністерствах та відомствах для моніторингу та опрацювання інформаційних потоків у мережі Інтернет з метою оперативного інформування спільноти про дії влади, надання уточнень, роз'яснень чи спростувань;

організація публічних дискусій за участю експертної спільноти та членів уряду для обговорення складових політики реформ.

Перехід до повномасштабного соціально-економічного партнерства в реалізації завдань економічної стратегії держави є для України однією з визначальних передумов відновлення дієвості цієї стратегії. Це дозволить утворити підґрунтя для формування соціально орієнтованої ринкової економіки, у якій економічний розвиток має очевидний та прозорий соціальний ефект, а особисті господарські наміри кожного громадянина (підприємця чи найманого працівника) є односпрямованими із загальними процесами модернізації та зміцнення економіки і суспільства. За впровадження такої системи взаємозв'язків Україна матиме можливість послідовно реалізувати стратегію

модернізації реального сектору економіки, що надасть реальні шанси посісти гідне місце в глобальному поділі праці, досягти реальних успіхів у процесах європейської інтеграції, розпочати практичний рух шляхом до постіндустріального суспільства.

Література

1. Носова О. Институциональная система в Украине: проблемы и перспективы развития (теоретический подход) / О.В. Носова // Ойкумена. – 2007. – Вып. 5. – С. 18-29.

2. Калинин Э. Концепция постклассической экономической рациональности / Э. Калинин, Е. Чиркова // Вопросы экономики. – 1998. – № 5. – С. 68-79.

3. Pagano U. Veblen. New Institutionalism and the Diversity of Economic Institutions / U.Pagano // CASE-CEU Working Papers Series. – 1998. – 16. – Warsaw, 1998. – 23 p.

4. Олейник А. Общество неопределенности: институциональная перспектива / А. Олейник // Ойкумена. – 2006. – № 4. – С. 33-47.

5. Лациба М. Становлення бізнес-асоціацій як суб'єктів публічної політики в регіонах України / М. Лациба // Пріоритети. – 2006. – № 6. – С. 10-12.

6. Стародубська М. Соціальна відповідальність бізнесу в Україні / М. Стародубська // Пріоритети. – 2005. – № 7. – С. 7-9.

7. Суліма Є. Процес глобалізації – рушійна сила формування глобального соціального порядку постіндустріалізму / Є. Суліма // Людина і політика. – 2004. – № 5. – С. 70-74.

8. Социальная политика российских компаний / А. Нещадин, Н. Горин, Г. Тульчинский и др. – М.: ТЕИС, 2005. – 159 с.

9. Стиглиц Дж. Развитие, основанное на участии: стратегия для государств с переходной экономикой / Дж. Стиглиц // Трансформация. – 1998. – № 6. – С. 1-3.

10. Стиглиц Дж. Мосты через пропасть: макро- и микростратегии для России / Дж. Стиглиц, Д. Эллерман // Проблемы теории и практики управления. – 2000. – № 4. – С. 8-15.

11. Вебер А. Проблемы альтернативной стратегии / А.Вебер // Свободная мысль. – 2004. – № 11. – С. 101-117.

12. Геєць В. Деякі порівняльні ознаки трансформаційних моделей економіки України і Росії / В. Геєць // Економіка України. – 2005. – № 5. – С. 4-17.

13. Herzberg V. Competitiveness Partnerships: Building and Maintaining Public-Private Dialogue to Improve the Investment Climate / В. Herzberg, А. Wright. – Washington: World Bank, 2005. – 55 p.

14. Буркинський Б.В. Соціальний капітал: сутність, джерела та структура, оцінка / Б.В. Буркинський, В.Ф. Горячук // Економіка України. – 2013. – № 1. – С. 67-81.

15. Економічний діалог: партнерство заради прогресу / Я.А. Жаліло, І.М. Акімова, О.М. Пищуліна та ін. – К.: НІСД, 2007. – 26 с.

16. Актуальные вопросы развития корпоративной социальной ответственности. – М.: Ассоциация менеджеров, 2007. – 40 с.

Надійшла до редакції 27.11.2014 р.